

Рашка Йосифова

**ПРОБЛЕМИТЕ НА
ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СТИЛ В ТРУДОВЕТЕ НА
ПРОФЕСОР ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН**

**По случай 90-годишнината от
рождението на учения**

Многогранната и богата научноизследователска дейност на професор Любомир Андрейчин в различни области от науката за българския език обуславя и неговия интерес към проблемите на художествения стил. Без да поставя в центъра на своите научни занимания художествения стил, Л. Андрейчин чрез целия си творчески живот показва необходимостта от системно и задълбочено проучване на художествената реч. Доказателство за казаното са както неговите ранни публикации (за които несъмнено има роля учителската му практика) – “Език и стил на Л. Каравелов” (Обяснени литературни творби и теми. Библиотека “Литературно самообразование”, год. II, кн. 1, С., 1942), “Употреба на глаголните категории в повестите на Л. Каравелов” (Известия на дружеството на филолозите-слависти, кн. 1, 1942), “Език и стил на българското творчество” (Обяснени литературни творби и теми. Библиотека “Литературно самообразование”, год. II, кн. 3, С., 1943), “Гусларева майка” от П. Ю. Тодоров – езиково-стилистичен разбор” (Обяснени литературни творби и теми. Библиотека “Литературно самообразование”, год. III,

кн. 1, С., 1943) и др., така и участието му като автор и като отговорен редактор на сборника “Език и стил на българските писатели” (Кн. 1, С., 1962), а също и неговият последен творчески замисъл – книгата “Строители и ревнители на родния език (С., 1982, в съавторство с В. Попова).

Още с първите си публикации, които имат отношение към българската стилистика, Л. Андрейчин поставя въпроса за *особеното място на художествения стил* в системата от стилове на книжовния език. За Л. Андрейчин стилът е “съвкупност от характерни начини за използване средствата на общонародния език за изразяване на едни или други идеи и мисли”¹. Освен това той приема (подобно на В. В. Виноградов), че терминът стил трябва да се употребява с две значения: 1) за назоваване на функционалните разновидности на книжовния език, т. е. на колективните стилове (разговорен, административен, научен, художествен и публицистичен), които се обособяват в зависимост от “характера и целите на общуването в различните области на обществената практика”², и 2) “система от изразни средства на едно словесно художествено произведение, на един писател или на едно литературно направление”³. А в статията “Стил и езиково майсторство. Стилистика” Л. Андрейчин говори за два основни стила на речта – логически (интелектуален), който въздейства най-вече на мисълта (тук се отнасят текстовете на научния и на административния стил), и образно-емоционален, който въздейства освен на мисълта и на въображението и чувствата (това са текстовете на художествения стил, а и част от публицистичните текстове)⁴. Следователно художественият стил може да се разглежда не само като един от петте функционални стила на книжовния език, а и като стил, който се противопоставя на останалите стилове по своята образност и емоционалност.

За Л. Андрейчин успоредно с колективните стилове се проявяват и *индивидуалните стилове*, които са резултат от “предпочитания към едни или други категории думи и изрази, към едни или други образно-емоционални изразни средства, към едни или други особености в строежа на изреченията”⁵. Индивидуални стилове се откриват най-вече в рамките на колективния художествен стил. Ето защо, когато проучва стилистичните възможности на някоя граматическа категория (напр. на глаголното време⁶) или пък наблюдава езика

и стила на отделен автор (напр. на Л. Каравелов⁷, на Хр. Ботев⁸, на Ив. Вазов⁹), Л. Андрейчин търси онези индивидуални езикови особености, които отличават един от друг творците на художественото слово. Така например, що се отнася до средствата на образната изразителност, при Хр. Ботев е налице засилена фреквентност на метафорите, анафората и синтактичният паралелизъм, докато за Л. Каравелов са типични серийните сравнения, а метафорите имат сравнително ниска честота на употреба в художествения текст. Напълно съвременно звучи и оценката на Л. Андрейчин за Хр. Ботев, “който достига до свой характерен стил, където националното и индивидуалното, традиционното и новото са съчетани в истинско и високохудожествено единство”¹⁰.

Съществено място в проучванията на Л. Андрейчин се отделя на лингвистичните особености (най-вече лексикални и морфологични) на художествения стил. Във връзка с тези особености се посочват и някои *качества*, отличаващи художествения стил от другите функционални стилове, като *образност* и *емоционалност* (вж. казаното по-горе) и “*разностилност*” на *изразните средства* (художественият стил “използва богатството на всички останали стилове”¹¹).

През 1953 г. излиза “Съвременен български език. Учебник за I курс на учителските институти” (в съавторство с К. Попов и М. Иванов), в който Л. Андрейчин разработва въпросите, свързани с лексикологията. Още в този учебник (с. 56–57), а по-късно и в книгата “На езиков пост” (1961, с. 166–167) той успява да очертае редица *лексикални особености* на художествения стил: преносна употреба (и то нелексикализирана) на думите, наличие на поетична лексика, употреба на колоритни думи (т. е. на диалектизми, архаизми, историзми, екзотизми). И още нещо твърде важно: лексемите и фразеологизмите, типични за художествения стил, “се употребяват предимно (но не изключително) в него”¹² — положение, отбелязано от автора като валидно за всички колективни стилове.

Във връзка с изследванията на Л. Андрейчин в областта на българската граматика (и особено на глаголната система) са и неговите наблюдения върху някои *морфологични особености* на художествения стил, а именно: съвместна употреба на глаголните времена, използване на глаголните наклонения в художествен разказ, придаване на нагледност

и живост чрез сегашно историческо време¹³, употреба на нечленувани форми на съществителните имена като средство за архаизиране на художествения текст (напр. при идилияте на П. Ю. Тодоров)¹⁴.

Въпросът за съвместната употреба на глаголните времена, който е особено значим за художествения стил, се поставя още в “Основна българска граматика” (1944 г.), а по-късно е доразвит в статията “Роля и употреба на сегашно историческо време” (1952 г.). За пръв път в нашата граматична литература се очертават глаголните времена, които в зависимост от основното разказвателно време (сегашно историческо или минало свършено) се групират в две съотносителни системи (наречени по-късно от Р. Мутафчиев план на нагледността и план на спомена¹⁵). Чрез текстове от художествения стил се илюстрира смяната на едната темпорална система с другата, като се отбелязва, че “преходът от сегашно историческо към минало време и обратно е обикновено и естествено явление” и е от съществено значение “да се извършва в подходящ момент”¹⁶.

Траен интерес проявява Л. Андрейчин към проблема за употребата на разказвателните наклонения в художествен разказ. Твърде рано (в публикуваната през 1943 г. статия “За глаголните времена в художественото и научно повестуване”), и то за пръв сред българските езиковеди, Л. Андрейчин поставя въпроса за различните позиции на разказвача в зависимост от избора на наклонението — изявително или преизказно. Цялостната разработка на проблема се открива в статията му “Към въпроса за ролята на граматичните елементи в художественото творчество” (В: Славистични студии, С., 1963, с. 97–103). Като посочва трите възможни позиции на разказвача в художествен разказ — “над” изобразяваната действителност, “сред” изобразяваната действителност и “задочна” позиция, Л. Андрейчин акцентува на факта, че изборът на разказвателна позиция е мотивиран от творческата задача на автора, понеже всяка от позициите носи определена художествена функция.

Според Л. Андрейчин съществена роля за лингвистичната характеристика на художествения стил имат *средствата на образната изразителност*. В “Българска граматика и стилистика” (1954 г.) той прави подробен анализ на редица тропи и фигури като метафора, хипербола, метонимия, сравне-

ние, ирония, епитет, повторение, антитеза, градация, инверсия, синтактичен паралелизъм. Именно чрез употребата на посочените тропи и фигури се постигат присъщите за художествения стил качества образност и експресивност. Освен това за Л. Андрейчин е важно не само наличието на средства на образната изразителност в художествения текст, а и спецификата при тяхната употреба (която естествено зависи от индивидуалния стил на автора).

Особена заслуга има Л. Андрейчин за изучаване на *езика и стила на българските писатели*. Моделът, по който той изследва езика и стила на народното творчество, на Л. Каравелов, на Хр. Ботев, на Ив. Вазов, се възприема в нашата стилистична наука, като и до днес се следва от редица езиковеди. Както отбелязва В. Попова¹⁷, със своите разбирания за езика и стила на художественото произведение Л. Андрейчин се придържа към т. нар. историческа доктрина, но внася и нов елемент в нея – отграничава я от естетическата доктрина. Използваният от него модел за анализ на художествен текст показва, че понятието “стил” се включва в обема на понятието “език” на писателя. В същото време Л. Андрейчин набляга и на факта, че при изследване на художествен текст трябва да се подходи по два начина: от една страна, да се държи сметка за художествената (т. е. естетическата) функция на езика, и от друга – да се отчита ролята на писателя за развитието на книжовния език. Съвременен звучене има и неговото твърдение, че “макар и да са принципно различни тези два подхода към езика на писателя, на практика те се прилагат твърде често едновременно, тъй като стилистичното изследване предполага само по себе си като необходимо условие правилно езиковедско осветление на дадения езиков материал, а често пъти самите езикови факти ни налагат да ги разглеждаме и от двете гледници едновременно”¹⁸.

В публикациите на Л. Андрейчин, свързани с езика и стила на художествените творби, са налице и постановки, които отправят към съвременното разбиране относно *лингвостилистичния анализ на художествения текст*. Приема се, че конкретната естетическа функция на езиковите средства “се проявява в конкретното художествено творение, в единство и хармония със съдържанието, с идейната и композиционна страна на творението”¹⁹. Следователно художествената творба трябва да се анализира в своето единство от форма и

съдържание, като се имат предвид стилистически значимите езикови средства от всички равнища на езиковата система. Така представеното схващане на Л. Андрейчин за лингвистичния анализ на художествения текст намира израз най-вече в статиите му “Език и стил на Л. Каравелов” (1942 г.), “Гусларева майка” от П. Ю. Годоров – езиково-стилистичен разбор” (1943 г.), “Старина и традиция в изразните средства на народното творчество” (1962 г.)²⁰. Особено впечатление прави умението на автора да открива стилистически значимите езикови средства (т. е. тези, които са с художествена функция), като мотивира техния избор по различен начин: или чрез “световъзприемането” на твореца, или чрез идейно-композиционната страна на текста, или пък чрез стремежа към доближаване до говоримата реч.

За Л. Андрейчин художественият текст се отличава с неприкосновеност, той не може да бъде променян както при писане, така и при четене. В отделни езикови бележки (публикувани предимно в “На езиков пост” – 1961 г., и в “Езикови тревоги” – 1973 г.) се обосновава това грижовно отношение към художествените творби. Нужно е художественият текст да се пази такъв, какъвто го е създал поетът, защото по този начин “се осигурява по-голямо вникване в стилистичните и музикалните особености на текста”²¹.

Въпросите на художествения стил, макар и немногобройни, които професор Любомир Андрейчин поставя и успешно разработва в своите трудове, са безспорен принос за българската художествена стилистика.

БЕЛЕЖКИ

¹ Л. Андрейчин, К. Попов, М. Иванов. Съвременен български език. Учебник за I курс на учителските институти. С., 1953, с. 53.

² Пак там, с. 53.

³ Пак там, с. 53.

⁴ Л. Андрейчин. На езиков пост. С., 1961, с. 161–162.

⁵ Пак там, с. 169.

⁶ Вж.: Л. Андрейчин. За глаголните времена в художественото и научно повествуване. – Училищен преглед, год. XLII,

1943, кн. 9–10, с. 1153–1164; Роля и употреба на сегашно историческо време. – Език и литература, 1952, кн. 4, с. 215–218.

⁷ Л. Андрейчин. Език и стил на Любен Каравелов. – Год. на Софийския унив. Историко-филолог. факултет, т. XLVI, 1949/50, кн. 4, С., 1950, 140 с.

⁸ Л. Андрейчин. Език и стил на Христо Ботев. – В: Христо Ботев, Сборник по случай сто години от рождението му. С., 1949, с. 542–582.

⁹ Л. Андрейчин. Иван Вазов – певец, строител и майстор на родния език. – В: Език и стил на Иван Вазов. С., 1975, с. 3–28.

¹⁰ Л. Андрейчин. Език и стил на Христо Ботев, с. 578.

¹¹ Л. Андрейчин. На езиков пост, с. 166.

¹² Пак там, с. 163.

¹³ Л. Андрейчин. Роля и употреба на сегашно историческо време, с. 215.

¹⁴ Л. Андрейчин. Основна българска граматика. С., 1978, с. 131.

¹⁵ Р. Мутафчиев разработва подробно и въпроса за условията, при които става смяната на двата темпорални плана. Вж. напр. Р. Мутафчиев. Стилната роля на глаголните времена в разказ за минали събития. – Български език и литература, 1964, кн. 1, с. 13–22.

¹⁶ Л. Андрейчин. Роля и употреба на сегашно историческо време, с. 217.

¹⁷ В. Попова. Българската стилистика до 50-те години на ХХ век. С., 1994, с. 206.

¹⁸ Л. Андрейчин. Език и стил на Любен Каравелов. с. 4.

¹⁹ Л. Андрейчин. Основни черти в езика и стила на народната песен. – В: Българско народно творчество. С., 1950, с. 238.

²⁰ В: Език и стил на българските писатели. Кн. 1, С., 1962.

²¹ Л. Андрейчин. За точността на езиковите форми при четене. – В: Проблеми на българската книжовна реч. С., 1974, с. 58.